

МУЗИЧНІ ТВОРИ ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

MUSICAL WORKS AS AN OBJECT OF COPYRIGHT AGREEMENT

Яблокова О.І., аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті розглянуті питання, що стосуються музичних творів як об'єктів авторського права. Музичний твір, як і будь-який інший вид об'єктів авторського права, може бути об'єктом авторського договору. Для правильного розуміння правової природи музичного твору необхідно визначити, що такий вид об'єкта авторського права може бути як первісним (оригінальним), так і похідним («вторинним»).

Встановлення того, чи є музичний добуток первинним або похідним обов'язкове, оскільки в авторському договорі про передачу прав на використання такого виду об'єкта авторського права будуть різні зміст і умови. Первинному музичному твору властиві такі ж ознаки, як і всім видам об'єктів авторського права, а саме наявність творчої праці творця й об'єктивна форма самого твору. Однак музичний добуток як особливий вид об'єктів авторського права може мати й таку ознаку як оригінальність. Особливо це характерно для похідного музичного твору. Вказане зумовлено тим, що саме оригінальність буде відрізняти похідний музичний добуток від первісного музичного твору. Складниками музичного твору є мелодія, гармонія і ритм. Серед перерахованих елементів музичного твору найбільш значимим є мелодія, оскільки саме мелодію необхідно відносити до юридично значимих елементів об'єктів авторського права.

Щодо похідного музичного твору слід вказати, що він може бути створений тільки за наявності згоди автора первісного музичного твору. Крім того, у випадку, коли строк майнових прав на оригінальний музичний твір минув, це не означає, що автор похідного музичного твору може певним чином порушити особисті немайнові права первісного автора, тобто неприпустиме викривлення оригінального музичного твору.

Будь-яка переробка оригінального твору повинна зберігати його головний лейтмотив. Будь-який похідний музичний добуток повинен підсилювати ефект основної мелодії оригінального твору. Якщо ж ні, то будуть порушені особисті немайнові права первісного автора. Отже, аналіз проблем, пов'язаних із визначенням правового становища музичного твору, є необхідним для правильного встановлення його місця в системі об'єктів авторського права.

Ключові слова: об'єкт авторського права, музичний твір, первісний музичний твір, похідний музичний твір, мелодія, особисті немайнові права.

Questions touching the pieces of music as objects of copyright are considered in the real article. A piece of music, as well as any another type of objects of copyright, can be the object of authorial agreement. It is necessary to define for the correct understanding of legal nature of piece of music, that this type of object of copyright can be, both primary(original) and to the derivatives ("secondary").

Establishment that, whether a piece of music is primary or derivative necessarily, as in an authorial agreement on assignment of rights on the use of this type of object of copyright maintenance and terms will be different. The same signs are inherent the primary piece of music, as well as to all types of objects of copyright. It is a presence of creative labour of creator and objective form of work. However, piece of music as the special type of objects of copyright can possess such sign as originality. Especially it is characteristic for the derivative piece of music. It contingently that exactly originality will distinguish the derivant piece of music from the primary piece of music. The making elements of piece of music are a melody, harmony and rhythm. Among the enumerated elements of piece of music most meaningful is a melody, as exactly a melody must be attributed to the legally meaningful elements of objects of copyright. Relatively derivative piece of music it is necessary to specify that it can be created only at presence of consent of author of primary piece of music.

In addition, in the case when the term of property rights elapsed on the original piece of music, it did not mean that the author of derivative piece of music can definitely violate the personal unproperty rights for a primary author. In other words impermissible distortion original musical works can definitely violate the personal unproperty rights for a primary author. In other words impermissible distortion of original piece of music.

Any processing of original work must save his main leit-motif. Any derivant piece of music must strengthen the effect of basic melody of original work. The personal unproperty rights for a primary author will be broken otherwise. Consequently, analysis of problems, related to determination of legal position of piece of music is necessary for correct establishment of his place in the system of objects of copyright.

Key words: object of copyright, piece of music, primary piece of music, derivant piece of music, melody, personal unproperty rights.

Постановка проблеми. Музичний твір може бути об'єктом авторського договору, як і будь-який інший вид об'єктів авторського права. При цьому музичний добуток може бути як первісним (оригінальним) твором, так і похідним. Отже, необхідно враховувати особливості цього виду творів. Крім того, музичний твір, окрім загальних ознак об'єктів авторського права, має ознаки, властиві саме такому виду творів.

Метою статті є виявлення особливостей музичного твору як об'єкта авторського права.

Аналіз публікацій. Питанням дослідження проблем, пов'язаних із визначенням правової природи музичного твору, були присвячені роботи Д. Ліпчик, В. Веінке, Н.Л. Зільберштейн, В.Я. Юнас, Л. Бентли, Б. Шерман та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктом авторського права є музичний твір із текстом і без тексту. Отже, до музичного твору висуваються такі ж вимоги, як і до будь-якого іншого об'єкта авторського права. Інакше кажучи, музичний твір повинен бути створений творчою працею автора й бути «вбраним» в об'єктивну форму. У цьому дослідженні будуть проаналізовані особливості музичних творів як об'єктів авторського договору.

У Цивільному кодексі України, в Законі України «Про авторське право і суміжні права» немає легального визначення поняття «музичний твір». Бернська конвенція по охороні літературних і художніх творів забезпечує захист музичним творам, при цьому вона не встановлює визначення таких об'єктів авторського права. На нашу думку, цього й не потрібно. Пояснюється це тим, що до музичного твору висуваються такі ж вимоги, як і до будь-якого об'єкта авторського права. Однак це не означає, що не слід досліджувати особливі якості цього об'єкта авторського права. Це пояснюється тим, що в сучасному світі музичні твори є найбільш затребуваними на ринку, ці об'єкти авторського права були приносили чималий дохід від їхнього використання.

Як пише М.Є. Алістратова: «Використання музичного твору здобуває особливу актуальність у зв'язку з тим, що музична індустрія розбудовується й здатна приносити істотний дохід як суб'єктам музичного бізнесу, так і державі загалом» [3, с. 3]. Таке висловлення в дійсності відбиває ситуацію з естрадними музичними творами. Однак використовувати термін «індустрія» стосовно класичних творів не зовсім правильно.

В юридичній літературі не приділено достатньо уваги цьому виду творів. Хоча вчені звертаються до вивчення осо-

бливостей музичних творів як об'єктів авторського права. Так, дореволюційний вчений Г.Ф. Шершеневич писав, що «об'єктом права власності на музичний твір повинна визнаватися та послідовність або та комбінація звуків, з яких склався музичний твір» [13, с. 333–334]. К. Анненков вважав, що «важко визначити оригінальний музичний твір як об'єкт власності внаслідок того, що більшість цих композицій насправді являє собою хоча й формальне, тобто звукове, але все-таки запозичення з інших. Об'єктом цього права повинні бути такі твори, у яких виражена творча сила їхніх авторів у відомій зовнішній формі» [4, с. 645].

Французький вчений Р. Дюма вказував про те, щоб «користуватися охороною відповідно до закону про авторське право, музичний твір повинен мати оригінальний характер незалежно від його гідності або призначення. Що стосується охороноздатних елементів, властивих усій музичній творчості, то їх три: мелодія, гармонія, ритм» [8, с. 39]. Л. Бентлі, Б. Шерман у своїй роботі, присвяченій авторському праву, пишуть, що «згідно із традиційною думкою, музичний твір містить у собі мелодію, гармонію й ритм» [6, с. 120].

В. Веінке вказує, що «правовій охороні підлягають як нескладні мелодії й теми, так і складні композиції» [7, с. 39]. Це висловлення вказує на той факт, що гідність музичного твору не є кваліфікуючою ознакою виду об'єкта авторського права. А.П. Сергєєв висловлює судження про те, що «музичним є твір, у якому художні образи виражаються за допомогою звуків... До засобів виразності в музиці належать такі сторони й компоненти музичної форми, як мелодія, фактура, поліфонія, гармонія, ритм» [12, с. 138–139].

За загальним правилом музика (від грец. “musike”, букв. – «мистецтво муз») – це вид мистецтва, у якому засобом втілення художніх образів слугують певним чином організовані музичні звуки. Основні елементи й виразні засоби музики: лад, ритм, метр, темп, тембр, мелодія, гармонія, поліфонія, інструментування. Музика фіксується в нотному записі й реалізується у процесі виконання. Прийнятий поділ музики на світську й духовну. По виконавських засобах музика підрозділяється на вокальну (спів), інструментальну й вокально-інструментальну. Музика часто сполучається з хореографією, театральним мистецтвом, кіно.

Розрізняють музику одноголосу (монодія) і багатоголосну (гомофонія, поліфонія). Музика підрозділяється на положі й види: театральна (опера), симфонічна, камерна; на жанри: пісня, хорал, танець, марш, симфонія, сюїта, соната. Музичним добуткам властиві певні відносно стійкі типові структури. Викладене вище відбиває розуміння музики в спеціальному музикознавчому плані. Однак, характеризуючи музичний добуток з погляду авторського права, не можливо оминати увагою вузько-специфічні особливості цього виду об'єкта авторського права. Розглянувши такі особливі властивості музичного добутку, можна буде виділити певні риси такого об'єкта, властиві лише йому.

В юридичній літературі вказується, що «у музичних творах можуть бути будь-які можливі оригінальні комбінації звуків зі словами або без них. Складниками музичного твору є мелодія, гармонія й ритм» [11, с. 64]. Таке твердження свідчить про те, що зазначені елементи, згідно із загальнотеоретичним розумінням елементів об'єкта авторського права, є внутрішніми і юридично значимими. Інакше кажучи, вони стосуються форми музичного твору.

Мелодія – досить об'ємне поняття, яке складається з різних комбінацій звуків. Подібна комбінація нот – тема, яка лежить в основі як простого, так і складного музичного твору. Гармонія – це з'єднання різних, але таких, що узгоджуються між собою одночасно відтворених звуків. Ритмом можна назвати тимчасову організацію музичних звуків і їх комбінацій. Це можуть бути як наступні один за іншим звуки, так і різні відзвуки або повторення того самого звуку або того ж шумового ефекту [11, с. 65].

В.Я. Іонасом було запропоноване розуміння структурних елементів творів, які складаються із двох груп: 1) юридично байдужні елементи: тема, матеріал, сюжетне ядро, ідейний зміст; 2) юридично значимі елементи: елементи форми твору. Вони підрозділяються на дві категорії: а) образи твору; б) мова твору [10]. Тому можна зробити висновок, що мелодія, гармонія й ритм є формами образів музичного твору. В юридичній літературі існує думка, що «в області музичного мистецтва не є об'єктом авторського права мелодія. Мелодія невідривна від інших елементів музичного твору – гармонії й ритму – й виділяти мелодію як твір, що існує поза зв'язком із цими елементами, не можливо» [5, с. 88]. При цьому існує й інша думка щодо можливості охороноздатності мелодії. Так, деякі вчені-цивілісти вважають «мелодію основним елементом музичного твору. Будучи виконаною, мелодія знаходить об'єктивну форму й може бути відтворена та привласнена іншими особами [9, с. 19; 10, с. 40–41; 12, с. 139].

Характеризуючи викладені вище точки зору, які свідчать про неоднозначне розуміння мелодії як основного елементу музичного добутку, вважаємо за необхідне вказати на таке. Попри той факт, що мелодія є невід'ємним елементом від інших елементів музичного твору – гармонії й ритму – вона може бути відтворена самостійно як комплекс певних звуків, об'єднаних з їх допомогою. Мелодія є домінуючим елементом, без якого ані гармонія, ані ритм самі по собі охороні не підлягають. Це пояснюється тим, що на одну мелодію може бути побудований індивідуальний спосіб гармонії, так само як може бути використаний різний ритм. Таким чином, якщо та сама мелодія буде використана з різною гармонією й ритмом, то музичний добуток буде сприйматися слухачем по-іншому. Як пише Д. Ліпчик, щоб встановити, чи мав місце плагіат мелодії, суддя, не будучи музикантом, зобов'язаний дослухатися думки експертів у тому випадку, якщо інші складники музичного добутку змінені» [11, с. 65]. Можна допустити, що мелодія є «образом» музичного твору.

Крім того, характеризуючи музичний твір, слід вказати, що цьому виду об'єкта авторського права властива самостійна ознака – оригінальність. Оригінальність – це особистий добуток, його унікальність, неповторність. За загальним правилом, до твору як об'єкта авторського права не висувається окрема ознака – оригінальність. Це пояснюється тим, що ознака – творчий характер праці автора добутку – включає у свій зміст і елемент оригінальності. Однак особливості музичного твору, який складається з кількох елементів, дозволяють твердити, що до цього об'єкта можна застосувати таку ознаку, як оригінальність. Насамперед її необхідно вживати щодо мелодії. Як пише В.Я. Іонас, «мелодію можна виділити зі складу твору й побудувати на ній інший твір. Мелодія існує об'єктивно як музичне явище, що піддається відтворенню, вона може складатися й без гармонії» [10, с. 39].

Д. Ліпчик вказує, що «оригінальність музичних творів виникає в результаті поєднання їх складників. Тим часом оригінальними можуть бути як мелодія, так і гармонія або ритм» [11, с. 65]. При цьому слід розуміти, що авторське право поширюється тільки на мелодію. Вона є ніби «композицією», оформленою утвором. Хоча в XIX столітті пропонувався інший підхід до визначення сутності «мелодії» як елемента музичного твору. Вчений Р. Дюма писав, що «судова практика в XIX столітті намагалася дорівняти її (мелодію, – прим. автора) до ідеї й на цій підставі відмовити їй у правовій охороні. Але від подібного ставлення до мелодії довелось відійти, тому що вона все-таки звертається саме до почуття, а це її відрізняє її від ідеї, сприйняття якої є чисто інтелектуальним» [8, с. 39].

Встановити самостійну охорону гармонії або ритму є неможливим. Це пояснюється тим, що гармонія є об'єднанням акордів, а їх кількість суворо регламентована. Що ж стосується ритму, то неправильно наділяти

правовою охороною танго, вальс, польку, боса-нову. Влучним є висловлення Д. Ліпчик, яка пише, що «не може бути виключних прав на літературні жанри (поезія, роман, розповідь, драма або комедія)» [11, с. 65]. Інакше кажучи, мелодія як об'єкт охорони «обрамлена» певною гармонією й ритмом. І гармонія, і ритм, і модуляція, і темп – це те, що В.Я. Іонас відносить до «засобів, які створюють художність образу в музиці» [10, с. 37]. Загалом це й становить музичний твір. Також із викладеного вище впливає, що оригінальність, хоча і є складником творчої праці, стосовно музичного добутку може бути розглянута як самостійна ознака. Крім того, саме «мелодія» як елемент структури музичного добутку дозволяє зробити подібний висновок. На підтвердження цієї точки зору можна навести висловлення Д. Ліпчик про те, що «коли йдеться про музичний твір, плагіатом називається тільки запозичення самої мелодії, тобто того, що в ньому є оригінальним» [11, с. 65].

До музичних творів, як і інших об'єктів авторського права, необхідно застосовувати таку ознаку, як форма твору. До видів форми музичного твору можна віднести нотний запис, партитуру, виконання в присутності публіки. Музичний твір, як і літературний твір, може бути як первісним, так і похідним. Інакше кажучи, на підставі первісного твору може бути створений інший музичний твір, визнаний об'єктом права. До таких похідних творів можна віднести варіації, аранжування. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що аранжування є похідним твором.

За загальним правилом аранжуванням є перекладання музичного твору для іншого порівняно з оригіналом складу виконавців (наприклад, оркестровка фортепіанної п'єси). Аранжуванням також називають гармонізацію й інструментування нової або добре відомої мелодії. Ми не будемо зупинятися на характерних ознаках похідних музичних творів, тому що їм, як уже було зазначено, властиві ознаки всіх об'єктів авторського права. Досліджуємо питання, що стосується дотримання особистих немайнових прав первісного автора музичного твору.

Слід пам'ятати, що шляхом аранжування первісного музичного добутку не може бути здійснене його викривлення. А якщо ні, то будуть порушені особисті немайнові права автора, зокрема право на захист репутації. Дуже складно визначити факт викривлення, оскільки по засобах аранжування музичний твір здобуває трохи іншого звучання. Важливим є питання про одержання дозволу автора на створення похідного музичного твору. Д. Ліпчик у своїй роботі уточнює, що «право на перекладання, яким користується автор, включає аранжування й оркестровки, поки твір не потрапив у суспільне надбання. На це потрібно одержати попередній дозвіл в автора або інших правовласників» [11, с. 101].

Аналізуючи це висловлення, можна зробити висновок про те, що його автор звертає увагу на реалізацію автором первісного твору приналежного йому майнового права на

надання використання свого твору іншим особам. Безумовно, при житті автора первісного твору особа, яка бажає створити похідний твір, зобов'язано одержати відповідний дозвіл. Але, коли йдеться про порушення особистих немайнових прав первісного автора, то в силу їх безстроковості допускати викривлення первісного твору не припустимо.

У своїй роботі датський вчений В. Веінке вказує саме на цю обставину і наводить підходящий для цієї моделі відносин приклад: «В області музики існує низка прикладів, коли твір записаний на грамплатівку в перекрученому й дуже зменшеному варіанті, що може розглядатися як спроба образити композитора». Далі автор наводить конкретний приклад: «Можна послатися на рішення Верховного Суду у справі про романс Юханса Свендсена «Венеціанська серенада», написаний у період 1878-1880 років. Одна фірма грамплатівок використовувала цю музику для її запису в ритмі сучасного танцю. Оригінальний текст до мелодії був замінений іншим, англійською мовою. І пісня була виконана популярним співаком. Винуватці були оштрафовані. Було запропоновано знищити тираж грамплатівок» [7, с. 66].

На нашу думку, подібний підхід до захисту особистих немайнових прав композитора первісного музичного твору є абсолютно виправданим, тому що аранжування, оркестровка й інша переробка повинні підсилювати ефект звучання, сприйняття слухачем такого добутку. Якщо ж після створення похідного музичного твору не можливо вловити основну мелодію, то це буде свідчити про порушення особистих немайнових прав первісного автора. Крім того, при здійсненні переробки музичного твору повинен зберігатися «дух» первісного твору. Зокрема, можна навести приклад із перекладанням для фортепіано знаменитого етюдю ля мінор Н. Паганіні Ф. Лістом. Зазначена переробка не тільки не спотворила відомий музичний твір, але й дала змогу виконувати настільки темпераментний твір на іншому музичному інструменті зі збереженням саме духу первісного твору. Інакше кажучи, будь-який похідний музичний добуток (оркестровка, варіації, аранжування) не повинен спотворювати основний елемент цього виду об'єкта авторського права – мелодію. У кожному разі вона повинна бути пізнавана і слухач повинен розуміти, хто є первісним композитором переробленого твору.

Висновки. На підставі викладеного можна зробити такі висновки: 1) музичний твір як об'єкт авторського права має такі ознаки як творчий характер, оригінальність, наявність форми; 2) музичний твір – це твір місцевості, що має особливу структуру, яка включає в себе мелодію, гармонію, ритм, створені творчою працею композитора, що володіють оригінальністю й відтворені в об'єктивній формі; 3) створення похідного музичного твору не повинно порушувати особистих немайнових прав первісного композитора, тобто спотворювати основний елемент структури первісного музичного твору – мелодію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року. К. : Алерта, 2017.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 року № 2627-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page4>.
3. Алистратова М.Е. Авторское право на музыкальные произведения. Автореферат к.ю.н. URL: <https://www.dissercat.com/content/avtorskoe-pravo>.
4. Анненков К.Н. Система русского гражданского права. СПб., 1900. 495 с.
5. Антимонов Б.С., Флейшиц Е.А. Авторское право. М. : Госюриздат, 1957. 278 с.
6. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: авторское право. СПб : 3-В «Юридический центр Пресс», 2004. 535 с.
7. Веинке В. Авторское право. Регламентация, основы, будущее. М. : Юрид. лит., 1979. 232 с.
8. Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции. М. : Международные отношения, 1989. 336 с.
9. Зильберштейн Н.Л. Авторское право на музыкальные произведения. М. : Советский композитор. 1960. 187 с.
10. Ионас В.Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике. М. : Юрид. лит., 1960. 138 с.
11. Липчик Д. Авторское право и смежные права. М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. 788 с.
12. Сергеев С.А. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. М. : Проспект, 2004. 752 с.
13. Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. Тула, 2001. 720 с.